

Meursault, de onverschillige hoofdfiguur van Camus' debuut *De vreemdeling*, is een Algerijn van Franse afkomst, een *pied-noir*, die in de problemen komt als hij op een dag een man doodschiet. Hij heeft geen verklaring; het kwam door de 'hitte van de zon'. In het proces dat volgt weigert hij zich fatsoenlijk te verdedigen en zich aan te passen aan de normen van de maatschappij. Uiteindelijk belandt hij in de gevangenis, waar hij zijn executie afwacht, maar niet zonder de dood te verachten.

Albert Camus (1913-1960) groeide op in een arme wijk in Algiers, studeerde filosofie en werd later journalist. Mede dankzij zijn beroemde romans *De pest* en *De val* heeft hij zich onder de belangrijkste auteurs van de twintigste eeuw geschaard. In 1957 werd hij uitgeroepen tot winnaar van de Nobelprijs voor de Literatuur. Drie jaar later kwam hij om bij een auto-ongeluk.

'Hard-boiled en hip-filosofisch.' – Pieter Steinz, *NRC Handelsblad*

'Het is een van de weinige boeken waarin beschrijvingen van de zon, het licht en de zee zo vernuftig en treffend zijn, waarin wordt beschreven welke enorme uitwerking zintuiglijke ervaringen kunnen hebben op het handelen van de mens.' – Kees van Beijnum

Albert Camus

De vreemdeling

Vertaald door Adriaan Morriën

2010

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

EEN

Vandaag is moeder gestorven. Of misschien gisteren, ik weet het niet. Ik ontving een telegram uit het gesticht: 'Moeder overleden. Morgen begrafenis. Met leedwezen'. Daar is niets uit op te maken. Misschien was het gisteren.

Het oude-mannen-en-vrouwenhuis is in Marengo, tachtig kilometer van Algiers. Ik zal de autobus van twee uur nemen en ben er dan in de namiddag. Op die manier kan ik vannacht waken en ben ik morgenavond weer terug. Ik heb twee dagen vrij gevraagd aan mijn baas; die kon hij mij niet weigeren, met een zo geldige reden. Maar hij was er niets mee ingenomen. Ik zei zelfs tegen hem: 'Het is mijn schuld niet.' Maar hij gaf geen antwoord. Toen bedacht ik dat ik hem dat niet had moeten zeggen. Tenslotte hoefde ik me niet te verontschuldigen. Hij had mij eerder zijn leedwezen moeten betuigen. Maar dat doet hij ongetwijfeld overmorgen, wanneer hij mij in de rouw ziet. Voor het ogenblik is het bijna alsof moeder nog niet gestorven is. Maar na de begrafenis zal het een afgehandelde zaak zijn en dan zal alles er veel officiëler uitzien.

Ik heb de autobus van twee uur genomen. Het was erg warm. Ik heb in het restaurant, bij Celeste, gegeten, zoals gewoonlijk. Ze hadden allen erg met mij te doen, en Celes-

te zei tegen me: 'Je hebt maar één moeder.' Toen ik wegging brachten ze mij tot aan de deur. Ik was een beetje verstuft, omdat ik bij Emmanuel een zwarte das en een rouwband moest gaan lenen. Hij heeft zijn oom een paar maanden geleden verloren.

Ik zette het op een lopen om de bus niet te missen. Door dat alles ongetwijfeld, mijn haast, het harde lopen, later het schokken van de bus, de benzinegeur, en de weerkaatsing van het licht op de weg en in de hemel, ben ik ingedommeld. De hele rit bijna heb ik geslapen. En toen ik wakker werd lag ik tegen een militair aan, die tegen mij glimlachte en mij vroeg of ik van ver kwam. Ik zei 'ja', om niet tegen hem te hoeven praten.

Het gesticht ligt twee kilometer buiten het dorp. Ik ben er te voet heen gegaan. Ik wilde moeder meteen zien. Maar de conciërge zei me dat ik me eerst bij de directeur moest melden. Omdat hij bezet was moest ik even wachten. Al die tijd bleef de conciërge praten, en daarna ben ik bij de directeur geweest; hij ontving mij in zijn kantoor. Het is een kleine oude man, met het legioen van eer in zijn knoops-gat. Hij zag mij met zijn heldere ogen aan. Daarna schudde hij mij de hand, die hij zo lang vasthield dat ik niet meer wist hoe ik haar terug moest trekken. Vervolgens keek hij in een map en zei: 'Drie jaar geleden is mevrouw Meursault hier gekomen. U was haar enige zoon.' Ik dacht dat hij mij iets wilde verwijten en ik begon hem de zaak uiteen te zetten. Maar hij viel mij in de rede en zei: 'U hoeft u niet te rechtvaardigen, jongeman. Ik heb uw moeders map doorgelezen. U kon haar niet bijspringen. Zij had verzorging nodig. En uw inkomsten zijn bescheiden. Per slot van re-

kening was ze hier gelukkig.’ Ik zei: ‘Zeker, mijnheer.’ En hij voegde eraan toe: ‘Ach ja, hier had ze vrienden, mensen die even oud waren als zij. Met hen kon ze spreken over de dingen die voor haar van belang waren en die van een andere tijd zijn. U bent jong, met u zou ze zich toch maar vervelen.’

Dat was waar. Toen moeder nog thuis was deed ze niets dan mij stilzwijgend met haar blikken achtervolgen. De eerste dagen in het gesticht huilde zij dikwijls. Maar dat kwam omdat zij nog moest wennen. Na enkele maanden zou ze hebben gehuild wanneer men haar uit het gesticht had gehaald. Ook omdat ze nog moest wennen. Dat is een van de redenen waarom ik er het laatste jaar bijna niet meer ben geweest. En ook omdat het mij m’n zondag kostte – nog afgezien van de moeite die ik moest doen om naar de autobus te lopen, een kaartje te kopen en twee uur onderweg te zijn.

De directeur begon opnieuw te spreken. Maar ik luisterde bijna niet meer naar hem. Daarna zei hij: ‘Ik veronderstel dat u uw moeder nog wilt zien.’ Zonder iets te zeggen stond ik op, terwijl hij mij voorging naar de deur. Op de trap vertelde hij me: ‘Wij hebben haar naar ons lijkenhuisje gebracht. Om de anderen niet in de war te brengen. Altijd wanneer er een oudje sterft zijn de anderen een dag of twee, drie zenuwachtig. En dat maakt de verpleging maar moeilijk.’ We staken een plein over waar veel oude mannen in groepjes met elkaar stonden te babbelen. Toen we voorbijgingen zwegen ze stil. Maar achter onze rug begonnen de gesprekken meteen weer. Het was als het gedempte gekwetter van parkieten. Bij de deur van een klein gebouw-

tje nam de directeur afscheid van mij: 'Ik laat u alleen, meneer Meursault. U kunt me altijd op mijn kantoor aantreffen. In beginsel is de begrafenis op morgenochtend tien uur vastgesteld. Wij hebben er rekening mee gehouden dat u nog bij de overledene zoudt kunnen waken. Nog een laatste opmerking: uw moeder heeft, schijnt het, tegenover haar medeverpleegden dikwijls de wens uitgesproken een kerkelijke begrafenis te willen hebben. Ik heb de maatregelen getroffen die daarvoor nodig zijn. Maar ik wilde u er niet onkundig van laten.' Ik bedankte hem. Moeder had, zonder bepaald ongelovig te zijn, bij haar leven nooit aan de godsdienst gedacht.

Ik ging het gebouw tje binnen. Het was een zeer licht vertrek, waarvan de wanden waren witgekalkt en dat met een glazen dak was bedekt. Er stonden stoelen en schragen in de vorm van een x. In het midden op twee van die schragen bevond zich een lijk kist met het deksel erop. Alleen tegen de gebeitste planken zag men schroeven afsteken die er losjes waren ingedraaid. Bij de lijk kist zat een Arabische verpleegster in een wit schort, een helgekleurde doek om het hoofd gebonden.

Op dat ogenblik kwam achter mij de conciërge binnen. Hij had vast hard gelopen. Hij stotterde een beetje: 'Ze hebben het deksel erop gedaan, maar ik moet het los-schroeven om u in de gelegenheid te stellen uw moeder te zien.' Hij ging naar de lijk kist toe, maar ik hield hem tegen. 'Wilt u niet?' vroeg hij. Ik antwoordde: 'Nee.' Hij bleef staan en ik was verlegen, omdat ik voelde dat ik dat niet had moeten zeggen. Na een poosje keek hij mij aan en vroeg: 'Waarom niet?', maar zonder verwijt, alsof hij alleen maar

nieuwsgierig was. Ik zei: 'Ik weet het niet.' En terwijl hij aan zijn witte snor draaide verklaarde hij, zonder me aan te kijken: 'Ik begrijp het.' Hij had mooie helderblauwe ogen en een enigszins rode huidkleur. Hij gaf me een stoel en nam zelf een eindje achter mij plaats. De verpleegster stond op en begaf zich naar de deur. De conciërge zei: 'Ze heeft een erge huidziekte.' Omdat ik hem niet begreep keek ik naar de verpleegster en zag dat ze onder haar ogen een verband droeg, dat om haar hoofd was geknoopt. Ter hoogte van de neus was het verband vlak. Van haar gezicht was alleen maar dat witte verband te zien.

Toen ze weg was begon de conciërge weer te spreken: 'Ik laat u straks alleen.' Ik weet niet welk gebaar ik daarop maakte, maar hij bleef achter mij staan. Die tegenwoordigheid achter mijn rug hinderde me. Het vertrek was vol prachtig namiddaglicht. Tegen het glazen dak gonsden twee horzels. Ik voelde hoe de slaap de overhand over me kreeg. Zonder me naar de conciërge om te keren zei ik tegen hem: 'Hoe lang bent u al hier?' Onmiddellijk antwoordde hij: 'Vijf jaar,' alsof hij al die tijd op mijn vraag had staan wachten.

Daarna kletste hij honderduit. Hij zou erg ongelovig hebben gekeken wanneer men hem had gezegd dat hij zijn leven als conciërge van het oude-mannen-en-vrouwen-huis te Marengo zou eindigen. Hij was drieënzestig en kwam uit Parijs. Op dat ogenblik onderbrak ik hem: 'Zo, komt u hier niet vandaan?' Daarna herinnerde ik me dat hij mij, alvorens me naar de directeur te brengen, over moeder had gesproken. Hij had gezegd dat men haar spoedig moest begraven, omdat het heet was op de vlakke,

vooral in dit land. Toen had hij me ook verteld dat hij in Parijs had gewoond en dat het hem veel moeite kostte de stad te vergeten. In Parijs mag men de dode drie, soms vier dagen bij zich houden. Hier heeft men geen tijd, men heeft zich nog niet met de gedachte vertrouwd gemaakt of men moet al achter de lijkstoet aan. Toen had zijn vrouw gezegd: 'Houd je mond, dat zijn geen dingen om aan meneer te vertellen.' De oude man had gebloed en zich verontschuldigd. Maar ik was hem in de rede gevallen en had gezegd: 'Helemaal niet.' Ik vond het juist en belangwekkend wat hij vertelde.

In het lijkenhuisje vertelde hij me dat hij als armlastige in de inrichting was gekomen. Omdat hij zich nog gezond voelde had hij naar deze betrekking van conciërge gesolliciteerd. Ik merkte op dat hij per slot van rekening toch verpleegde was. Maar hij zei van niet. Het had me reeds getroffen op welke manier hij over 'ze' en 'de anderen' sprak, en een heel enkele keer over 'de oudjes', wanneer hij het over de verpleegden had, van wie sommigen niet ouder waren dan hijzelf. Maar natuurlijk was dat niet hetzelfde. Hij was conciërge en had in zeker opzicht rechten over hen.

Op dat ogenblik trad de verpleegster binnen. De avond was zeer snel gevallen. Zeer snel was boven het glazen dak de duisternis dichter geworden. De conciërge draaide de schakelaar om en ik werd verblind door de plotselinge uitbarsting van het licht. Hij nodigde me uit me naar de eetzaal te begeven voor het avondeten. Maar ik had geen honger. Daarna bood hij aan me een kop koffie te brengen. Aangezien ik dol ben op koffie nam ik zijn aanbod aan, en

een ogenblik later kwam hij terug met een blad. Ik dronk. Daarna kreeg ik zin in roken. Maar ik aarzelde omdat ik niet wist of ik het voor moeder kon doen. Ik dacht erover na, maar het maakte immers niets uit. Ik bood de conciërge een sigaret aan en we rookten.

Op zeker ogenblik zei hij: 'Wat ik zeggen wil, de vrienden van uw moeder komen ook waken. Dat is de gewoonte. Ik moet stoelen gaan halen en zwarte koffie.' Ik vroeg hem of het mogelijk was een van de lampen uit te doen. Ik werd moe van de felheid waarmee het licht op de witte muren scheen. Hij zei dat het onmogelijk was. Het licht was nu eenmaal zo aangelegd: alles of niets. Daarna heb ik niet veel meer op hem gelet. Hij ging naar buiten, kwam weer terug en zette stoelen neer. Op een van de stoelen stapelde hij kopjes op rondom een koffiepote. Daarna ging hij tegenover me zitten, aan de andere kant van moeder. Ook de verpleegster zat verderop, met de rug naar ons toe. Ik kon niet zien wat ze deed. Maar aan het bewegen van haar armen meende ik te kunnen opmaken dat ze breide. De avond was zacht, ik was warm geworden van de koffie en door de open deur drong een geur van nacht en bloemen. Ik geloof dat ik een beetje heb gedoezeld.

Ik werd wakker door een licht geruis. Het vertrek kwam mij nog witter en verblindender voor nu ik mijn ogen dicht had gehad. Voor me zag ik geen enkele schaduw en ieder voorwerp, elke hoek, alle gebogen lijnen tekenden zich af met een zuiverheid die de ogen pijn deed. Op dat ogenblik kwamen de vrienden van moeder binnen. Er waren er in het geheel twaalf, en ze schoven in stilte door het verblindende licht. Ze gingen zitten zonder dat ook maar één stoel

kraakte. Ik zag hen zoals ik nog nooit iemand heb gezien, en geen onderdeel van hun gezichten of van hun kleren ontsnapte aan mijn aandacht. Maar ik hoorde hen niet en het kostte me moeite aan hun werkelijkheid te geloven. Bijna alle vrouwen droegen een schort en door het koord dat ze om hun middel hadden gebonden leken hun buiken nog voller. Ik had nog nooit opgemerkt wat een dikke buiken oude vrouwen kunnen hebben. De mannen waren bijna allen zeer mager en hadden stokken bij zich. Wat mij in hun gezichten trof was dat ik hun ogen niet zag, maar alleen een dofte glans midden in een wirwar van rimpels. Toen ze gingen zitten keken de meesten mij aan en schudden moeizaam het hoofd, de lippen naar binnen gezogen door hun tandeloze mond, zonder dat het mij duidelijk werd of ze me groetten of dat het een zenuwtrek van hen was. Ik geloof eerder dat ze me groetten. Even later kwam ik tot de ontdekking dat zij allen tegenover me zaten te knikkebollen, rondom de conciërge. Een ogenblik had ik de belachelijke indruk dat ze daar zaten om mij te oordelen.

Een poosje later begon een van de vrouwen te huilen. Ze zat op de tweede rij, achter een van de andere vrouwen, zodat ik haar slecht kon zien. Ze hilde regelmatig, met kleine kreetjes: het leek me alsof ze nooit zou ophouden. De anderen deden net alsof ze niets hoorden. Ze zaten in elkaar gedoken, bedrukt en zwijgend. Ze keken naar de lijk-kist of hun stok, of naar onverschillig wat, maar zonder hun ogen ervan af te houden. De vrouw hilde nog altijd. Ik was erg verbaasd, want ik kende haar niet. Ik had het liever niet willen horen. Toch durfde ik het haar niet te zeg-

gen. De conciërge boog zich naar haar toe, praatte tegen haar, maar ze schudde het hoofd, mompelde iets en zette met dezelfde regelmaat haar gesnik voort. Daarna kwam de conciërge naast me staan. Hij nam naast me plaats. Na geruime tijd lichtte hij me in, zonder me aan te zien: 'Ze was erg bevriend met uw moeder. Ze zegt dat het haar enige vriendin hier was en dat ze nu niemand meer heeft.'

Een hele poos bleven wij zo zitten. Het steunen en zuchten van de vrouw werd minder. Ze snoof nog heftig, maar hield zich ten slotte stil. Ik had geen slaap meer, maar ik was moe en mijn lendenen deden me pijn. Nu was het juist het zwijgen van al die mensen waardoor ik me bedrukt voelde. Alleen hoorde ik van tijd tot tijd een eigenaardig geluid dat ik niet thuis kon brengen. Op de lange duur begreep ik dat enkele oude mannen aan de binnenkant van hun wangen zaten te zuigen en zo dat vreemde geklak voortbrachten. Ze hadden er zelf geen erg in, zo waren ze in hun eigen gedachten verdiept. Het kwam mij zelfs voor alsof deze dode, die te midden van hen lag opgebaard, in hun ogen niets betekende. Maar nu geloof ik dat het een onjuiste indruk was.

We dronken allen koffie die door de conciërge was rondgediend. Van hetgeen daarna gebeurde weet ik niets meer. De nacht ging voorbij. Ik herinner me dat ik op een gegeven ogenblik mijn ogen opendeed en zag dat de oude mensen sliepen alsof ze in elkaar waren gezakt, met uitzondering van een van hen. Met de kin op de rug van zijn handen, die hij over zijn stok had gevouwen, zat hij mij strak aan te kijken alsof hij alleen maar op mijn wakker worden wachtte. Daarna heb ik weer geslapen. Ik werd

wakker omdat mijn lendenen hoe langer hoe meer pijn begonnen te doen. De dag schampte langs het glazen dak. Kort daarna is een van de oude mannen wakker geworden. Hij begon vreselijk te hoesten. Hij spuwde in een grote geruite zakdoek en elke keer was het alsof hij het slijm uit zijn keel moest trekken. Hij maakte de anderen wakker en de conciërge zei dat ze weg moesten gaan. Ze stonden op. Hun gezichten waren asgrauw geworden van het ongemakkelijke waken. Bij het weggaan drukten allen me tot mijn grote verwondering de hand – alsof deze nacht, waarin we geen woord met elkaar gewisseld hadden, de vertrouwelijkheid tussen ons groter had doen worden.

Ik was moe. De conciërge nam me mee naar zijn huis, waar ik me een beetje kon wassen. Ik kreeg weer koffie te drinken, die erg lekker was. Toen ik buiten trad was het helemaal licht geworden. Boven de heuvels die Marengo van de zee scheiden was de hemel vol rode gloed. En de wind die van over die heuvels kwam bracht een geur van zout met zich mee. Het belooft een mooie dag te worden. Het was lang geleden sinds ik op het land was geweest en ik voelde hoe heerlijk het zou zijn een wandeling te maken wanneer moeder er niet was geweest.

Maar ik bleef op de binnenplaats onder een plataan wachten. Ik ademde de geur in van de verse aarde en voelde geen slaap meer. Ik dacht aan mijn collega's op kantoor. Dit was het uur dat ze opstonden om naar het werk te gaan; voor mij was dat altijd het moeilijkste uur. Ik dacht nog een beetje over die dingen na totdat ik werd afgeleid door een bel die binnen in de gebouwen luidde. Achter de ramen ontstond enige drukte, totdat alles weer rustig werd. De

zon was een beetje hoger aan de hemel geklommen: ze begon mijn voeten te verwarmen. De conciërge kwam de binnenplaats oversteken om me te zeggen dat de directeur naar me vroeg. Ik ging naar zijn kantoor. Hij liet me een aantal stukken tekenen. Ik zag dat hij een zwarte jas aan had met een streepjesbroek. Hij nam de telefoon in de hand en richtte zich tot mij: 'De mannen van de begrafenisdienst zijn zojuist aangekomen. Ik moet hun vragen de lijkstaf te sluiten. Wilt u uw moeder eerst nog voor een laatste keer zien?' Ik zei van niet. Terwijl hij zijn stem dempte beval hij in de telefoon: 'Figeac, zeg de mannen dat ze hun gang kunnen gaan.'

Daarna zei hij me dat hij de begrafenis zou bijwonen en ik bedankte hem. Hij nam achter zijn bureau plaats en legde zijn korte beentjes over elkaar. Hij vertelde me dat ik en hij de enigen zouden zijn, met de dienstdoende verpleegster. In beginsel mochten de verpleegden de begrafeningen niet bijwonen. Hij liet hen alleen waken. 'Een kwestie van menslievendheid,' merkte hij op. Maar in het onderhavige geval had hij een oude vriend van moeder toestemming gegeven met de lijkstoet mee te gaan: 'Thomas Pérez.' Bij het noemen van die naam glimlachte de directeur. Hij zei: 'Het is natuurlijk maar kinderspel. Maar hij en uw moeder waren bijna altijd bij elkaar. In het gesticht plaagde men hen, men zei tegen Pérez: "Daar is je verloofde." En dan lachte hij. Daar hadden ze plezier in. En het is een feit dat de dood van mevrouw Meursault hem erg heeft aangegrepen. Ik heb gemeend hem de toestemming niet te mogen weigeren. Maar op raad van de dokter die hier komt heb ik hem verboden vannacht te waken.'

Een tamelijk lange poos bleven we zitten zonder iets te zeggen. Daarna stond de directeur op en keek door het raam van zijn werkkamer. Op een gegeven ogenblik merkte hij op: 'Daar is de pastoor van Marengo al. Hij is vroeg.' Hij waarschuwde me dat het op zijn minst drie kwartier lopen was naar de kerk die zich in het dorp zelf bevindt. We gingen naar beneden. Voor het gebouw stond de pastoor met twee koorknappen. De ene droeg een wierookvat en de pastoor bukte zich naar hem om de lengte van de zilveren ketting te regelen. Toen wij er aankwamen richtte de pastoor zich op. Hij zei 'mijn jongen' tegen mij en sprak enkele woorden tegen me. Daarna ging hij naar binnen en ik volgde hem.

Ik zag onmiddellijk dat de schroeven van de lijk-kist waren vastgedraaid en dat zich vier in het zwart geklede mannen in het vertrek bevonden. Ik hoorde tegelijkertijd de directeur tegen mij zeggen dat het rijtuig op de weg wachtte en de pastoor met zijn gebeden beginnen. Van dat ogenblik af is alles erg snel gegaan. De mannen traden op de lijk-kist toe met een laken in de hand. De priester, zijn gevolg, de directeur en ik gingen naar buiten. Voor de deur stond een dame die ik niet kende: 'Meneer Meursault,' zei de directeur. Ik verstond de naam van die dame niet, ik begreep slechts dat zij de aangewezen verpleegster was. Ze boog zonder een glimlach haar lange benige hoofd. Daarna gingen we in een rij staan om het lijk te laten voorbijgaan. Wij volgden de dragers en verlieten het gesticht. Voor de poort stond de lijk-wagen. Langwerpig en blinkend gelakt deed hij aan een pennendoos denken. Ernaast de begrafenisondernemer, een kleine man met belachelijke kleren aan, en

een grijsaard met een gelegenheidsgezicht. Ik begreep dat het meneer Pérez was. Hij droeg een slappe vilthoed met ronde bol en brede randen (die hij afnam toen de lijkkest door de poort kwam), een pak waarvan de broek in kurkentrekkers op zijn schoenen viel, en een zwarte das die te klein was voor zijn overhemd met hoge witte boord. Zijn lippen trilden onder een neus die met donkere puntjes was bezaaid. Zijn tamelijk fijne witte haren lieten merkwaardige hangoren bloot, met bijna geen randen en waarvan de bloedrode kleur in het doodsbleke gezicht mijn aandacht trok. De begrafenisondernemer wees ons onze plaatsen aan. De pastoor liep voorop, daarachter de lijkwagen. Rondom de wagen de vier mannen. Daarachter de directeur, ikzelf, en als laatsten de aangewezen verpleegster en meneer Pérez.

De hemel was reeds bijna vol zon. Ze begon op de aarde te drukken en de warmte nam snel toe. Ik weet niet waarom we zo lang wachtten voordat we ons in beweging zetten. Ik had het warm onder mijn donkere kleren. De kleine oude man, die zijn hoed weer had opgezet, nam hem opnieuw af. Ik had me een weinig naar hem toegekeerd, terwijl de directeur me over hem sprak. Hij vertelde me dat mijn moeder en meneer Pérez dikwijls 's avonds een wandeling naar het dorp gingen maken, in gezelschap van een verpleegster. Ik keek naar het landschap om mij heen. Terwijl ik naar de lijnen der cipressen zag, die in de richting van de hemel wezen, naar de roodachtige en groene aarde, en de verspreide huizen die zich zo scherp aftekenden, begon ik moeder te begrijpen. In deze streek moest de avond als een droefgeestige verpozing zijn. Nu maakte de matelo-

ze zon het landschap, dat trilde in haar licht, onmenselijk en neerdrukkend.

We zetten ons in beweging. Op dat ogenblik bemerkte ik dat Pérez een beetje hinkte. Langzamerhand kreeg de lijkoets enige snelheid zodat de oude achterbleef. Een van de mannen die naast de wagen liepen bleef ook achter, zodat hij nu op gelijke hoogte was als ik. Ik was verrast over de snelheid waarmee de zon aan de hemel steeg. Ik kwam tot de ontdekking dat het landschap reeds geruime tijd gonsde van de insecten en van het knisperen van het gras. Het zweet stroomde langs mijn wangen. Toen zei de begrafenisdienaar iets tegen mij dat ik niet verstond. Tegelijkertijd veegde hij zijn schedel af met een zakdoek die hij in de linkerhand hield, terwijl hij met de rechter de klep van zijn pet oplichtte. Ik vroeg hem: ‘Wat zegt u?’ En hij herhaalde zijn opmerking terwijl hij naar de hemel wees: ‘t Zonnetje stooft.’ Ik zei: ‘Ja.’ Kort daarop vroeg hij: ‘Is dat uw moeder?’ En weer zei ik: ‘Ja.’ ‘Was zij oud?’ Ik antwoordde: ‘Nogal,’ omdat ik de juiste leeftijd niet wist. Daarna zweeg hij. Ik keek achterom en zag dat de oude Pérez een meter of vijftig achter ons liep. Hij probeerde zo snel mogelijk te lopen, waarbij hij met de hand zijn vilthoed heen en weer zwaaide. Ik keek ook naar de directeur. Hij liep met veel waardigheid, zonder een nutteloze beweging. Enkele zweetdruppels parelden op zijn voorhoofd, maar hij veegde ze niet af.

Het leek me alsof de stoet een beetje sneller ging. Om me heen lag nog steeds hetzelfde blinkende, met zonlicht volgepropte landschap. De gloed die van de hemel straalde was ondraaglijk. Op een gegeven ogenblik gingen we over

een gedeelte van de weg dat kortgeleden was hersteld. Door de zon was de teer zacht geworden. De voeten drongen erin door en lieten er als in vlees blinkende afdrukken achter. Het leek alsof boven het rijtuig de hoed van de koetsier, die van leerbord was, door die zwarte modder was gehaald. Ik voelde me een beetje verloren tussen de blauwe en witte hemel en de eentonigheid van deze kleuren, het kleverige zwart van de teer, het doffe zwart van de kleren en het gelakte zwart van het rijtuig. Dat alles, de zon, de geuren van leer en drek van het rijtuig, de geur van de lak en de wierook, de vermoeidheid door een slapeloze nacht, verduisterde mijn blik en mijn gedachten. Ik keek nog een keer achterom: Pérez leek mij nu heel ver weg te zijn, verloren in een wolk van hitte, daarna zag ik hem niet meer. Ik zocht hem met de blik en ontdekte dat hij van de weg was afgegaan en dwars door de velden liep. Ik zag ook dat voor me de weg een bocht maakte. Ik begreep dat Pérez, die de streek kende, de kortste verbinding nam om ons in te halen. Bij de kromming was hij weer bij ons. Daarna lieten we hem weer achter ons. Opnieuw ging hij door de velden en zo verscheidene malen.

Daarna is alles zo snel, met zoveel zekerheid en natuurlijkheid gegaan dat ik me niets meer herinner. Slechts één ding: toen we in het dorp kwamen sprak de dienstdoende verpleegster mij aan. Zij had een eigenaardige stem die helemaal niet bij haar gezicht paste: een klankrijke trillende stem. Ze zei: 'Als men langzaam gaat dan heeft men de kans een zonnesteek op te lopen. Maar als men snel gaat raakt men in zweet en vat in de kerk kou.'

Ze had gelijk. Er bleef niets anders over. Enkele beelden

van deze dag heb ik nog in mijn herinnering bewaard: bijvoorbeeld het gezicht van Pérez toen hij ons voor de laatste maal bij het dorp inhaalde. Grote tranen van opwinding en benauwdheid biggelden over zijn wangen. Maar door de rimpels konden ze niet wegvloeien. Ze hoopten zich op, stroomden samen en vormden een dun laagje water over dat vergane gezicht. Ik zie ook nog de kerk en de dorpelingen op de trottoirs, de rode geraniums op de grafzerken, het flauwvallen van Pérez (als een ledenpop die het begeeft), de bloedrode aarde die over moeders lijkstrolde, met daar doorheen het blanke vlees van de wortels, daarna weer mensen, stemmen, het dorp, het wachten voor een café, het voortdurende ronken van de motor, en mijn vreugde toen de autobus Algiers met zijn nest van lichten binnenreed en ik bedacht dat ik naar bed zou gaan om twaalf uur aan een stuk te slapen.